

AUGUSTIN MOCANU¹, ROMÂNIA

Cuvinte cheie: colinde, datina colindatului, oficianți (colindători, mediatori), adresanți (gazde), divinitate, bogăția repertoriului, categorii și tipuri de colinde, evoluția genului colindei

Repertoriul de colinde din zonele Sălajului și Codrului

Rezumat

Bogăția repertoriului de colinde din zonele Sălajului și Codrului reiese clar din varietatea categorială și tipologică a textelor. În aceste zone am identificat 10 categorii de colinde reprezentate prin 120 de tipuri și subtipuri: (1) colinde protocolare - 8 tipuri; (2) cosmogonice - 11 tipuri; (3) profesionale - 19 tipuri; (4) feciorul și fata - iubiți și pețitori - 14 tipuri; (5) familiale - 6 tipuri; (6) edificatoare și moralizatoare - 8 tipuri; (7) biblice și apocrife - 23 tipuri; (8) colinde-baladă - 7 tipuri; (9) colinde de război - 1 tip și (10) colinde-cântec - 23 tipuri. Colindele conțin un important număr de teme și motive constituite în veritabile familii. Ele surprind cele mai variate aspecte ale existenței umane. În acest fel se naște o imagine atotcuprinzătoare a vieții rurale dintr-o epocă îndepărtată a evoluției acesteia. Astfel, colindele protocolare redau spectacolul folcloric al desfășurării datinei și relațiile speciale: oficiant, adresant, divinitate; cele cosmogonice conțin credințe și legende despre facerea lumii, despre așteptări etc.; colindele profesionale prezintă personaje deosebite, credințe și obiceiuri cu elemente magico-rituale în legătură cu străvechi ocupații umane: categoria feciorul și fata - iubiți și pețitori cuprinde piese cu adresă directă către fete și feciori; cele familiale aduc aspecte privitoare la relațiile de familie din satul arhaic; colindele edificatoare și moralizatoare dau răspunsuri unei largi serii de probleme ale omului, făcând educație morală în spirit popular și creștinesc; subiectele din colinde-balade răspundeau problematicei vieții rurale prin dramatismul celor narate și prin valoarea educativă a modelelor prezentate; colindele de război, ca și cântecele lirice cu aceeași tematică, constituie un răspuns artistic dat de popor ororilor fără margini provocate de războaiele moderne; de regulă, colindele-cântec nu se cântau la casele gazdelor, ci pe cale, de la o casă la alta. Ele provin din creații lirice. S-au adaptat, în mare, melosului specific, li s-au adăugat refrane potrivite și astfel s-au integrat genului.

¹ Slobozia, România

Key words: folk – carols, the custom of the carol, carol stinger, divinity, the richness of the folk carol, the category and typological variety of the lyrics

The Folk Carols Repertoire in the Salaj and Codru Areas

Summary

The richness of the folk-carol repertoire in the Salaj and Codru areas is obvious if the category and typological variety of the lyrics is taken into consideration. In these areas, we have identified ten categories of carols, which are subdivided into 120 types and subtypes: 1. protocol carols - 8 types; 2. cosmogony carols - 11 types; 3. professional carols - 19 types; 4. the young lad and the lassie - lovers and courteship agents - 14 types; 5. family carols - 6 types; 6. character building and moralizing - 8 types; 7. Biblical and apocriphal - 23 types; 8. ballad- carols - 7 types; 9. war carols - 1 type; and 10. song-carols - 23 types. The carols contain an important number of themes and motifs (which could be analysed in family branches of themes and motifs). They are related to the most particular aspects of human life. Consequently, a complete image of rural life is presented, in its diachronic development and evolution since very old times. Thus, the protocol carols show the traditional scene with its special relationships between the actors: the facilitator, the addresser, the addressee, the divinity; the cosmogony carols contain beliefs and legends about the creation of the world, about the planets, etc.; professional carols present various characters, beliefs and customs, which contain magic and ritualistic elements related to the oldest human occupations; the lad and lassie category have a direct address to the behaviour of young men and women waiting to be married; the family carols shed light to aspects of family relationships in the archaic village; character building and moralizing carols give answers to a long series of human questions and issues, and help towards a moral education, from the angle of traditional and Christian spirituality; the subjects of the ballad carols answered a series of problems of rural life, by the dramatic character of the narration, and by the educational value of the role-models presented; war carols, as well as the lyrical songs which share the same themes, are an artistic answer given by the people to the endless horrors of modern wars; usually, song-carols were not performed at the houses of the hosts, but on the way from one house to another.

Repertoriul de colinde din zonele Sălajului și Codrului

Colindele, ca basmele și descântecele, sunt creații orale care aduc în fața cititorului imaginea unei lumi străvechi ale cărei rădăcini se află departe în preistorie. De acolo, trecând prin luminile și umbrele mileniilor, aduc la noi credințe, ritualuri, obiceiuri, narațiuni și personaje mitice, mentalități, atitudini și trăiri omenești, viziuni ale acelor trăitori despre Univers, Timp și Spațiu, despre Om văzut în raport cu lumea reală și cea ideală, cu existența de Aici și cea de Dincolo.

Lumea înfățișată în poezia colindelor este un produs al imaginației și redă credința participanților la desfășurarea datinei, de a-și vedea împlinite dorințele spre care aspiră în perioada propice a sărbătorilor de iarnă - 25 dec. - 6 ian. - , când întreaga existență renaște, parcă se re-creează.. În aceste cântece augurale, viața e prezentată nu așa cum este, ci cum și-o doresc oamenii: bună, frumoasă, luminoasă, cu eroi deosebiți ca cei din poveștile fantastice, trăind ca în rai într-o lume a abundenței de bunuri, a bucuriei și fericirii generale, unde sunt vizitați și ocrotiți de bunul Dumnezeu, de îngeri și de sfinți, care coboară la oameni, îi încearcă, discută cu ei, le răspund la întrebări, se scaldă, mănâncă și beau împreună, aflându-se în comuniune ca bunii creștini ai unei comunități din copilăria creștinismului.

Înainte de a face câteva observații asupra repertoriului așa cum acesta se reflectă în volumul alcătuit de noi: *Colinde românești. Texte poetice din zonele Sălajului și Codrului*, Editura Caiete Silvane, Zalău, 2011, dăm cuvântul câtorva cercetători consacrați care au realizat studii însemnate despre genul colindelor.

Mihai Pop (1907-2000)

“Funcția colindelor nu a fost imuabilă, ci a fost supusă procesului general de evoluție a folclorului. [...] În acest proces de evoluție, vechile simboluri și-au pierdut sensul original și au devenit imagini poetice, accentul mutându-se pe valoarea estetică. În general, accentul căzând pe frumos, colindele au ieșit din limitele sincretismului primitiv al ritualurilor și au intrat în domeniul artei.” (**Pop** Mihai 1999, p. 81)

“Colindele au păstrat până astăzi una dintre cele mai vechi forme ale poeziei populare românești. [...] poezia colindelor păstrează ceea ce a creat mai de seamă literatura românească medievală, înainte de a apărea primele texte scrise.” (**Idem**, p.53)

Ovidiu Bîrlea (1917-1990)

“[...] colindele sunt acele care întruchipează urările cristalizate sub formă de artă pe care le aduceau oamenii la început de an. La baza colindelor profane stă dorința ca idealul de viață potrivit stării și profesiei respective să se realizeze întocmai. În această dorință trebuie căutată cheia înțelesului lor și a particularităților stilistice. Colindele profane zugrăvesc lucrurile cum ar trebui să fie, nu cum sunt, iar puținele elemente realiste rămân întru totul subordonate reveriei.” (**Bîrlea** 1969, p. 279)

*“[...] colindele conțin valori artistice de mare preț, greu accesibile necunoscătorilor și reprezintă una din **minunile** (s.n.) culturii noastre populare.”* (**Idem**, p. 282)

Monica Brătulescu (1930-2009)

“Cercetările moderne de folclor au surprins colinda în anumite zone ca un fenomen pe cale de dizolvare, iar în alte zone ca o practică menținută cu destulă vigoare.” (**Brătulescu** 1981, p. 71)

“O [...] caracteristică a repertoriului transilvănean constă în faptul că tipurile, în majoritatea lor, se mențin încă relativ active în circulația orală” (**Idem**, p. 67)

Ion Taloș (n. 1934)

“Repertoriul colindelor (românești, n. .n.) e foarte vast și cuprinde aproximativ 400 de tipuri și subtipuri.” (Taloș 2001, p.41)

Ioan Bocșa (n. 1947), referindu-se la situația de azi a colindei în Sălaj, scrie: “*Merită subliniată în mod special rezistența colindei, ca gen, demonstrată de faptul că s-a păstrat în timp intactă, iar în unele zone este încă vie, practicându-se după ritualul străvechi.*” (Bocșa 2009, p. 24)

În privința repertoriului, zonele vecine a Sălajului și Codrului sunt comparabile cu cea a Hunedoarei. Bogăția repertoriului ne-o demonstrează faptul că până în prezent au fost publicate de aici peste 2200 texte de colindat. Există câteva localități din care provin de la 30 până la peste 100 de colinde: Aluniș - 115, Băița de sub Codru - 67 din care 47 de la inf. Ana Dumuță, Oarța de Sus - 63, Urmeniș - 60, Chechiș - 44, Băsești - 38, Tămășești - 32. Ce s-ar putea spune despre această zestre inestimabilă dacă am avea la îndemână și toate piesele împrăștiate de-a lungul vremii prin cotidiane, pe cele depozitate în arhivele de folclor ale Academiei Române precum și pe cele existente la unele facultăți de litere?

Marea bogăție a repertoriului se vedește cu prisosință și din varietatea categorială și tipologică a materialului. Urmând tipologia realizată de M. Brătulescu, în zona noastră de cercetare, am identificat 10 categorii de colinde reprezentate de 120 de tipuri și subtipuri: *colinde protocolare* - 8 tipuri; *cosmogonice* - 11 tipuri; *profesionale* - 19 tipuri; *colinde la flăcău și fată* - 14 tipuri; *familiale* - 6 tipuri; *edificatoare și moralizatoare* - 8 tipuri; *biblice și apocrife* - 23 tipuri; *colinde-baladă* - 7 tipuri; *colinde de război* - 1 tip și *colinde-cântec* - 23 tipuri. Unele tipuri excelează prin capacitatea de a da naștere la noi și noi variante. Următoarele trei sunt de exemplificat: 35 - *Sacrificiul zidirii* - 42 de variante, toate din Sălaj; 36 - *Miorița, oaia năzdrăvană*, cu subtipurile - 36 A, 36 B, 36 C și 36 E - 209 variante și 135 - *Cununia fraților* - 32 de variante. Ultimele două tipuri sunt prezente în ambele zone.

Colindele protocolare (n. 1-34)² înfățișează în imagini adecvate un vast tablou al desfășurării datinei colindatului, care, după tradiție, are loc pe scena cea mare a satului în ziua de Ajun și în noaptea de dinaintea zilei de Crăciun. O atmosferă de sărbătoare deosebită cuprinde toată existența, căci *aista praznic mare este Sărbătoarea cè aleasă* de care se bucură toți: *Nu-l alegem pe cel gazdă / Dintre cei fără de-o brazdă, / Nici pe cel mic de cel mare - / Azi la tăți e sărbătoare* (4). Așa cred și spun colindătorii, conștienți că sărbătoarea Crăciunului ține de tradiție și ea trebuie păstrată: *Noi umblăm să colindăm, / Obiceiul ' să-l păstrăm / Pân-om fi-n lume români / Cu-obiceiuri din bătrâni.* (5)

Această categorie de colinde dezvoltă o serie de motive privind relația dintre real și ideal, dintre actanți neobișnuiți: **colindătorii** ca vestitori ai marelui eveniment de dimensiuni și importanță cosmice, **adresanții**, adică gazdele (boierii, domnii) cărora le sunt destinate cântările ca daruri spi- rituale și **Divinitatea**, în cinstea și spre slava căreia au loc, de fapt, toate manifestările sărbătorești.

În toate textele și în desfășurarea obiceiului, cum e descrisă în colinde, ca mesageri ai Divinității și mediatorii între oameni și Divinitate, colindătorii se vădesc a avea un rol determinant, căci tot ce se petrece, se vede sau se spune, întotdeauna la timpul prezent, se leagă direct de prezența și actele lor. Poate că de aceea, uneori, colindătorii apar alegoric ca niște porumbei (23), amintindu-ne de arătarea simbolică a Sfântului Duh în chip de porumbel.

În colinde, ca în basmele fantastice, realul și idealul se află împreună sau foarte aproape,

² Numerele dintre paranteze (. . .) trimit la texte din vol.: Augustin Mocanu: *Colinde românești. Texte poetice din zonele Sălajului și Codrului*, Editura Caiete Silvane, Zalău, 2011. Observațiile noastre privitoare la repertoriul de colinde se bazează pe studierea producțiilor poetice cuprinse în volumul sus-menționat.

nedespărțindu-le nicio barieră. Un domn urcă în cer după flori, folosindu-se pentru aceasta de o scară de ceară (13); Domnul Hristos stă după masă ca un gospodar de la țară, așteaptă colindătorii și-i cheamă în casă (26); domnul bun a pregătit masa cu măsar de mătase, mâncare aleasă, un vas cu vin și, lângă el, paharul plin, spunând: *Eu aștept pe Dumnezeu, / Dumnezeu cu Fiul Său, / Ei sunt azi oaspeții mei / Și-mi petrec prânzul cu Ei.* (34)

Chipul pruncului Iisus este însemnat de trei stele simbolice: *raza soarelui* - izvorul de viață

Seară de Crăciun în Țara Codrului; foto: Felician Săteanu

a lumii, *spicul grâului și vița vinului* - simboluri creștine fundamentale. (3)

Raiul, locul fericirii din lumea și viața de Dincolo, e zugrăvit în imagini idilice, luate din lumea reală. Acel spațiu apare mai întâi ca o grădină frumoasă de pe la noi: *Unde-s pomii răsădiți, / Primăvara-s înfloriți, / Toamna pică de rodiți*. (33). Se pare că undeva *Sus* există chiar o țară a fericirii: *Sus în țara cè înaltă, / Unde stă binele baltă, / Unde-i bine de trăit: / Cășăle-s acoperite / Cu scoverz și cu plăcinte; / Ușile-s de turte dulci, / Din oricare poți să-mbuci; / Păreți-s de balmoș dulce, / Câț vedè tăț să îmbuce...*(25) În acea țară înaltă e raiul celor săraci care niciodată nu s-au săturat de mâncare, numai de trudă grea, de neajunsuri, de chinuri și de supărări, de aceea ei nu au cum visa un rai cu alt chip.

Colindătorii, vestitori ai mării sărbători și ai înnoirilor pe care le aduce, înfruntă condițiile vitrege ale vremii ca să-și îndeplinească misiunea. Bătuți de ploi și vânturi, izbiți de viscol și pătrunși de frig, ei cer adesea gazdei să-i sloboadă în casă: *Slobozî-mă, gazdă,-n casă, / C-afară plouă de varsă, / Că de-asăară-s tot pe-afară, / Că ninge și foitășește / Și murgu-mi înțepenește.* (2) Prin

tradiție, ei trebuie să ducă vestea cea mare în fiecare casă și să ureze tuturor sănătate, viață lungă și frumoasă, prosperitate și fericire ca în rai.

La origine, colindele sunt cântece magico-rituale. Imaginile lor creează o lume a aspirațiilor împlinite în momentul cântării sau cel mai târziu în anul ce vine, ceea ce însemnează că adresanții - boierii, domnii, gazdele, gospodarii și membrii familiilor acestora, de orice vârstă și sex - colindați se vedeau în postura personajelor excepționale din colinde. Această viziune se bazează pe credința în puterea magică a cuvântului, care, pronunțat în anumite împrejurări, nu numai că evocă realitatea dorită, ci poate s-o determine a se împlini. Dar, pentru ca forța magică a cântării să prindă viață, oficiantul trebuie dăruit, de aceea colindătorii nu se sfiesc deloc să ceară plată pentru colindat. De fapt, aici e vorba de dar contra dar. Colindătorii oferă daruri spirituale, cântări, și vor în schimb daruri materiale. Toți colindătorii din zonele în discuție cer ca plată în primul rând un colac de grâu curat, mândru și frumos *ca pielea lui Cristos*. După vârstă și împrejurări, colindătorii mai pretind: cârnați, clisă, mere, nuci, pălincă și vin. În câteva texte e cerută chiar și *fiica gazdii, cè frumoasă*, (8, 9) ca dovadă că feciorii se consideră nu numai colindători, ci și pețitori, care urează fetelor și feciorilor gazdei să se căsătorească în cășlegile ce vin: *Ba ș-un coc ș-ar avea loc, / Ca să-i cântăm de noroc. / Or vini cășlegile - / S-or mărita fetile, / Și pe feciori să-i însori / În cășlegile cu flori*. (14) Colindat fără daruri nu poate fi conceput: *Pă cei ce-o zăs colinda, / Treabă de a-i us-păta / Tăt cu vin și cu pălincă*. (14) Repertoriul cetei feciorilor din zona Codrului conține două texte foarte interesante despre rolul darului și relația oficiant / adresant: unul se cânta la intrarea în casă - *Noi băgăm corinda-n casă* - (11) și unul la încheierea colindatului la aceeași familie - *De la masă ne sculăm* - (12)

Oficialitățile satului au o atitudine lamentabilă față de colindători. Fiecare "se află" într-o situație de a nu "putea" dăruir sau de a da cât mai puțin: popa nu dă nimic, zicând ca nu are măcinat, primarul îi cinstește cu vărzare, fătul trage clopotele și Mitre, posibil, un gospodar înstărit, le arată porțile. (16)

Tema *Crăciun*, deși nu e prezentă într-un mare număr de variante, totuși este una de mare însemnătate pentru a cunoaște fondul obiceiului și înțelesul cântărilor performate. *Crăciun* este mai întâi numele marelui praznic luminat, de importanță unică pentru omenire. *Asta-i sara de Ajun, / Mâni îi zua de Crăciun* (26) auzim cântându-se într-o colindă. Să nu uităm, însă, că întâi și mai presus de toate, colindătorii și adresanții lor sunt oameni cu tot ce conține sfera de cuprindere a acestui nume. Ei așteaptă cu nerăbdare Crăciunul, îi înțeleg și acceptă semnificația adâncă a faptului mântuirii de păcatul strămoșesc, dar ca oameni supuși firii lor, bucuria cea mai mare de care sunt copleșiți odată cu sosirea Crăciunului își are cauza în aceea că ei se eliberează de constrângerile impuse de post. Acest fapt îl și cântă: *Bine-ai sosât, Crăciun drag, / Că și noi ne-am săturat, / De-atăta curechiu morat!* (28) *Mălaiu și prunile / Strângă-și catrafusăle, / C-o intrat jumerile!* (29). Această imagine a scăpării de opreliști și bucuria libertății de a se hrăni după dorințe revin și stăruie în mai multe piese. (V. și 24, 25)

Moș Crăciun din colindele noastre este altfel decât cel din creațiile culte, din programele de televiziune și din comerț. E foarte bătrân: *De bătrân abiè pășește, / La tăt pasu să oprește*. (31) ... *Cându-i coala pă-nsărat, / Moș Crăciun să bagă-n sat, / Cu opincile-nghețate, / Cu mustățele burate*. (32) El nu aduce daruri cumpărate de prin magazine, ci declanșează desfășurarea sărbătorii, căci: *La tătă casa-i lumină / Și pe cuptor oala-i plină / De cârnaț și de slănină / Și ne facă voie bună*. (32) În textul n. 31, Moș Crăciun vine călare și-și îndeplinește misunea ca în celelalte piese: *Vine Crăciun cel bătrân / Cu căluțu rânțezând, / C-un cârnaț pângă grumaz / Și c-un toc de lapte-n spate*. (31)

Crăciun, gospodarul, boierul sau domnul este înfățișat în trei situații, nu toate destul de onorante pentru un astfel de personaj.

a. Într-o seară de Crăciun, șade la masă și-i poștește pe colindători în casă pentru a-i dăru, dar e refuzat, deoarece tinerii au mult de umblat. (27)

b. Ca stăpân al unor curți, o izgonește pe Sfânta Maria, care-i ceruse *un locaș lângă cuptori*, fiindcă o cuprinseseră durerile nașterii. Motivația refuzului este neîntemeiată: *Marie, nu te pot lăsa! / Colo pă la cântători, / Ne-așteptăm colindători*. (192)

c. *Crăciun*, mort de beat sau bolnav, doarme inconștient ca un veritabil petrecăreț. Cucul și Moartea - prevestitorul binelui și aducătoarea răului - îl străjuiesc: Cucul cântă să-l trezească, Moartea cântă să-l ducă.

Colindele cosmogonice (n. 35-61) transmit legende și credințe străvechi despre facerea lumii, despre astre - soare, lună, luceferi, stele - și posibile relații ale oamenilor cu acestea. De asemenea conțin reminiscențe ale unor practici magico-rituale din străvechime care puteau influența mersul vieții oamenilor. Viziunea filosofică generală pe care o comunică aceste creații este cea de integritate firească a sistemului cosmic. Omul, ca parte componentă, se află în relații directe cu toate celelalte părți ale sistemului. Fantasticul și miraculosul îi permit creatorului popular să depășească barierele dintre componentele cosmosului și să aducă aici, la noi în sat, actanți din lumea ideală, ba chiar și să-i transforme în ființe umane.

Dumnezeu face lumea, ridică cerul pe trei sau patru stâlpi de argint și-l împodobește cu astrele. Soarele este izvorul și ocrotitorul vieții, cu razele lui luminează munții cu brazi, șesurile cu holde verzi și ferestrele caselor (35, 36). În mijlocul cerului e însemnată mâna lui Dumnezeu, Creatorul, și o găleată cu busuiocul fetelor și crucea nevestelor, toate fiind simboluri specifice.

Măsurarea pământului și cerului (37, 38), făcută de un împuternicit al Divinității, preschimbat în cerb (37) sau de către Însuși Dumnezeu (38), însoțit, după tradiția populară, de Sfântul Petru, este legată direct de facerea lumii, fiind o continuare și o luare în seamă a aceleia. Simbolic, pentru a asigura fertilitatea pământului, dând roade bune și îndestulătoare, trimisul lui Dumnezeu face: *În vârvuțu dâmbului, / Fântânioara raiului*. (37)

Măturatul este considerat un ritual de purificare. Acest motiv apare în mai multe categorii și tipuri de colinde. În textul 39, măturatul cerului și pământului simbolizează înlăturarea relelor pentru a-i face pe oameni mai buni. Se mătură *Pământu de gozurele / Și ceriu de tunuri grele*. Actul purificării îl execută chiar Dumnezeu, care, coborând pe pământ, este prins de jidovi, răstignit și chinuit apoi i se dau bani jidovești să cumpere trei mături și să facă lucrarea cerută de ei.

Motivul furarea astrelor (40, 40-b) se crede că e de origine apocrifă. Prin el se demonstrează că viclenia și răutatea lui Iuda sunt fără leac. Sfântul Ilie, fiind foarte supărat pe Iuda, capătă de la Dumnezeu învoirea de a folosi tunetul și fulgerul împotriva răului. El îl amenință pe Iuda, care furase astrele și le dusesese în iad, îl determină să le înapoieze și-l bucură pe Dumnezeu prin această ispravă.

Veștmântul de purpură împodobit cu astre, uneori strălucind și arzând, (41, 42, 43), îmbrăcat de Dumnezeu și de Hristos, simbolizează rangul de autocrator cosmic al purtătorului. Iată o imagine: *Ia ieși, gazdă, pân-afară... / Și vezi pă Domnu' Cristosu' / Cum coboară de frumosu' / Tăt arzând și strălucin'.* (43)

Fetele din multe variante ale tipului 27 - *Două stele, două surori* - se văd amenințate să trăiască drama despărțirii definitive, deoarece părinții decid să le căsătorească: *Pă una la răsărit, / C-acolo-i locu sfințit, / Pă una la scăpătat, / C-acolo-i locu curat* (44 - 48), de parcă le-ar destina pe fiecare câte una din marile arii ale bisericii creștine din Europa, cea demult și prea mult dezbinată

fără cauze reale.

Variantele tipului 29 - *Merele căpătate de la soare* (49-51) împreună cu cele ale subtipului 29 B - *Merele trimise la o fată de crai* (52-54) evocă realități, credințe și acte magico-rituale străvechi. Mai întâi e vorba de un cult al soarelui, căci merele se obțin în urma unor rugăciuni adresate astrului zilei, sus, pe vârful munților. (**Bilțiu, Pop**, p. 21) Și în descântecelor de dragoste se întâlnesc astfel de rugăciuni. Trimiterea merelor unei fete de crai relevă funcția mărilor de a fi simbol erotic, prezent, de altfel, și în lirica de dragoste. Variantele (56-58) ținând de tipul 30 - *Mana câmpului* aduc în prezent, prin imaginea poetică, un vechi rit de fertilitate bazat pe magia imitativă, care se practica prin stropirea cu apă a locului semănat, folosind un struț de busuioc bine întins (muiat) în apă. Iată imaginea: *Rumpe-on struț de busuioc / Și-l întinge-n cè fântână / Să merem mândru plouând... / Și să merem rourând / Să dăm roadă grâielor, / Și dulceața viilor / Și mirosul florilor!* (57). O mențiune specială merită textul 56, în care chiar plugarul, Fiul Omului, după ce ară și seamănă grâu roșu, rupe o creangă, o bagă în fântână și rouează locul însămânțat, sperând să fie: *Roadă-n grâu îi până-n brâu / Și ovesă până-n mesă*.

Cercetătorul Pamfil Bilțiu (**Bilțiu, Pop**, p. 22) este de părere că în variantele fragmentare ale colindei *Ileana și Soarele* (59, 60) s-ar afla miezul străvechi al baladei românești *Soarele și Luna* și, zicem noi, al colindei tip 135 - *Cununia fraților*.

Categoria **Colinde profesionale** (62-119) este cea mai bogată ca număr de texte, ce reprezintă cele 19 tipuri și subtipuri care compun grupa. Bogăția de care vorbim este dată și de prezența aici a unor tipuri celebre, de mare frecvență circulatorie în teritoriile românești intracarpătice, între care sunt: 34 - *Seceriș funest*, 35 - *Sacrificiul zidirii* și 36 - *Miorița, oaia năzdrăvană*.

Profesiile tradiționale care ocupă spații largi în poezia colindelor, în ordine alfabetică, sunt: păstoritul, pescuitul, plugăritul și vânătoarea, adică toate acestea și altele care apar mai rar, căci niciodată, de-a lungul istoriei, românii și strămoșii lor n-au avut o singură ocupație, ci întotdeauna mai multe.

Cât privește tipul *Gazda la arat* (62-64), ilustrul cercetător care a fost Dumitru Pop (**Pop** 1978, p. 22), discutând colinda n. 62 din Racova, Satu Mare, vedea în ea un străvechi plugușor colindat, *un rit agrar de fertilitate*. Textul 63 cules din Bicaz, Maramureș, sat vecin cu Racova, este aproape identic cu primul, lipsindu-i, însă, forma arhaică a exprimării. E interesant a menționa că în piesa 64 plugarul care iese la arat odată cu răsăritul soarelui este Însuși Iisus Cristos: *Când soarele răsăreare, / Cristos boii și-i prindeare / Și la plug i-arăduiare*.

În tipul 34 - *Seceriș funest* (65-69) numai decorul natural ține de munca câmpului. Desfășurarea subiectului, actele personajelor și înțelesurile adânci dezvăluie o mare dramă erotică. O fată, mergând singură la secerat, când se apleacă să taie mănunchi de grâu, găsește *O floare de rai*, pe care o ia și o pune în sân. Floarea începe a trâmbița un cântec-strigăt de dragoste pe care nu-l aude nimeni numai Ion, un păcurar din munte. El vine la fată, o strânge în brațe și o sărută pe față. În cele mai multe variante, fata îl respinge, zicându-i *câne cu față* și temându-se că nu va termina holda de secerat. Păcurarul o învață să-i spună mamei că n-a putut găta lucrul, fiindcă a lovit-o un junghi rău fără vrere. Ca să-și scape fata de primejdie, mama vrea să meargă după leacuri cu nouă ulcele, dar fata o oprește, spunându-i să nu meargă pentru că e departe, preot în sat nu este și pe ea boala o jioiește (învinge). Fata își cunoaște și acceptă soarta: - *Știu io ce mi-i leacu:/ Jolju și colacu, / Popa și diacu / Și Iuăn, săracu*. Acestei străvechi și frumoase colinde, cu mare frecvență circulatorie în ariile Sălajului și Codrului, ajunse prin vreme la o structură motivică uniformă, concentrată și stabilă și la o ținută artistică vecină cu perfecțiunea, i s-au dat mai multe interpretări. O amintim mai întâi pe cea dată de Dumitru Pop, care spune: "Nu poate exista nicio îndoială că

avem de-a face, la origine, nu cu o colindă de doliu, ci cu una de dragoste, care se va fi colindat probabil la casele cu <feciorițe>, aflate la vârsta celor dintâi elanuri erotice. Lectura atentă a textelor ei prilejuiește constatarea că [...] întreaga creație e o poezie a mitului Zburătorului, cea mai izbită, cum spuneam, la nivelul poeziei noastre populare.” (Pop 1987, p. 18)

În urma unei analize cuprinzătoare, Pamfil Bîlțiu, preocupat să dezvăluie semnificația colindei, conchide: “În motivul florii descifrăm coabitarea dintre doi parteneri. Călcând o interdicție cu mare punct de greutate, fetei nu-i mai rămâne de făcut decât să ia calea sinuciderii.” (Bîlțiu, Pop, 1996, p. 30) Și cercetătorul continuă, exprimând alt punct de vedere: “Frumoasa și larg răspândita colindă <Mă luai, luai> [...] ar putea primi (sic!) și o altă semnificație. Ea ar putea fi integrată într-un repertoriu poetic mai bogat reprezentat în folclorul nostru; ne gândim, mai întâi, la balada având ca temă soarta logodnicilor nefericiți, având la bază ideea împlinirii dragostei prin moarte.”

(Ibidem)

Varianta n. 66, originară din Cizer - Sălaj, aduce un final unic care dă colindei un cu totul alt înțeles. Secerând, fata află *O frunză de rai* pe care o pune la buze și zice. Păcurarul din munte aude și vine: *M-apuc-a juca, / Sara m-apuca - / Mama m-a-ntreba /- Gătat-ai holda? /- Învață, mă-nvață / Ce să spui acasă? /- Că tu spune-așa: / Ba nu o-am gătat / Că m-o apucat / O durere grea, / De o-aș tăt avea / În toată vremea!* Credem că acest final e unul plăcut, căci cântecul din frunză aduce ursitul fetei și dragostea născută din cântec și vis se împlinește.

Creațiile aparținând celebrelor tipuri: 35 - *Sacrificiul zidirii* (70-73) și 36 - *Miorița, oaia năzdrăvană* (74-92) funcționează în teritoriul cercetării noastre drept colinde. Ion Taloș, în (Taloș 2004, p. 305), examinează comparativ aceste colinde și versiunile lor poematice din sudul și estul teritoriului național românesc. Savantul spune că versiunile colind “sunt considerate a fi un nucleu epic, ale cărui valențe poetice n-au fost exploatare în întregime. Acțiunea lor, care conține mai multe elemente în stare latentă, a putut fi dusă mai departe, în variantele din sudul și estul Carpaților, acestea devenind balade poematice de mari dimensiuni.”

Variantele sălăjene ale subiectului *Sacrificiul zidirii*, necunoscut zonei Codrului, au acțiunea concentrată asupra dramei trăite de familia meșterului celui mai mare, mamă, tată și fiu, dezvoltând numai motivele: surparea zidurilor, decizia de a zidi femeia care va veni prima cu mâncare la meșteri, ruga meșterului pentru împiedicarea sosirii soției lui, zidirea treptată, natura și soarta copilului mic rămas fără mamă.

Diversitatea motivică a tipului 36 - *Miorița, oaia năzdrăvană* și regimul metric de 5/6 și 7/8 silabe au dat naștere, în teritoriul investigat, subtipurilor: 36 A - cu 58 variante, 36 B - 13 variante, 36 C - Fata de maior - 132 de variante și 36 F - 2 variante, total 205 texte, adică 10,25 % din întregul material publicat - 2000 de variante, după aprecierea lui N. Constantinescu. (Constantinescu, Dobre, 2001, p. 122), destul de multe, socotim noi, pentru un teritoriu nu prea întins, târziu și relativ slab cercetat.

Textele n. 91 și 92, cu greu admise ca mioritice, au subiecte neobișnuite, de aceea nu le-am încadrat în niciunul dintre tipurile existente în *Colinda românească*, 1981, de Monica Brădulescu. Pe scurt, subiectul spune că în sat se aude *O turmă mare de oi / Și cu trei păcurări. / Unu-i măi mnic dintre ei* (92). Micul, considerat și străin, e trimis să întoarcă oile. Între timp, cei doi mari hotărăsc ca pe micuț *Să mi-l ducă-ntre păduri / Și să-l taie din săcuri, / Ori să-l arunce pe ape, / Bolovanii să-l îngroape.* (91) *Iar cel mic păcurărel / Și la față frumușel* nu acceptă decizia sorții, de a muri. În varianta 91, el le spune celor mari că se știe apăra de dușmani, că marii sunt veniți și se află pe moșie străină. Nu se știe dacă s-a produs ori nu crima pregătită. În varianta 92, intervine Dumnezeu, care îl scapă de moarte pe micul păcurar: *Dumnezeu l-o apărat, / La moarte nu l-o lăsat / Că-i pruncuț*

fără păcat / Ş-i creştin adevărat.

Nu prea vedem cum tipul 38 - *Osândă grea* (93-95) se încadrează în categoria colindelor profesionale. Avem în faţă o creaţie cu conţinut misterios, greu a se descifra.. Incipitul *Tri cocoşi negri cântară* sugerează de la început faptul că în <poveste> se va întâmpla ceva trist, poate chiar tragic. Tradiţional, *cântatul cocoşilor* sau *pe la cântători* sunt sintagme care arată depăşirea miezului nopţii şi apropierea zorilor, când spiritele malefice îşi pierd puterile şi se retrag. Dimpotrivă, *tri cocoşi negri* care cântă seara arată afundarea în noapte şi sub puterea răului. Aceeaşi sugestie o comunică şi locul depărtat de lume şi, oarecum izolat, al întâlnirii celor trei feciori bizari: *Mai l-on loc, mai la mijloc; / În mijlocu codrului, / La fântâna corbului,* alteori, *La fântâna lotrului*. Vârful înalt şi singuratic al codrului, mijlocul greu de atins, întunecat şi puţin umblat precum şi fântâna de acolo sunt locuri de popas ale drumeţilor de orice fel, dar mai ales ale fugarilor, criminalilor, hoţilor şi tuturor proscrisilor. Acolo, într-un loc blamabil, se decide omorârea celui mai mic dintre feciori prin înjunghiere cu un cuţit. Aceşti trei feciori, înşişi decid să dezerteze din colectivitatea sătească. De aceea comunitatea nu-i consideră ai ei şi nu-i mai ocroteşte. Mama condamnatului ameninţat de moarte nu vrea nici să-şi răscumpere fiul cu bani şi nici să-i facă, după moarte, îngrijirile cerute de obiceiurile tradiţionale şi de biserică. Feciorul o tratează cum crede el că merită: *Rămâi, mamă, sănătoasă / Ca o pară viermănoasă, / Că şi io mărg sănătos / Ca un măr putregăios, / Di pă creangă pică jos.* (93)

Există o serie de 4 tipuri de colinde: *Oaia care aşteaptă primăvara, Oaia ameninţată cu vânzarea, Ciobanul sătul de ciobănie* şi *Colinda mielului*, reprezentate în acest volum prin 13 texte (96-108), care, deşi sunt păstoreşti, nu sunt şi mioritice. În genere, aceste colinde dialogate sau descriptive, mai puţin narrative, aduc în faţa cititorului imagini din viaţa păcurarilor şi animalelor pe care le cresc. Păstorii au chipuri foarte diferite, a căror diversitate o intuim după cum sunt numiţi: *un pui de păcurar, un păcurar, un lar de păcurar, un moş de păcurar, Petru, bun bărbat, Ionu Sân' Ionu şi chiar Însuşi Dumnezeu*. Ei vărează oile în frumoase locuri prielnice şi într-o atmosferă cam idilică: oile pasc clocoţei (ghiocei) şi mierăoare (vioarele) iar păstorul le însoţeşte cântând din fluier, după care, ele joacă, plâng, pasc sau se întorc cum doreşte stăpânul. În fiecare colindă se află un animal deosebit, având capacitatea de a vorbi cu păstorul despre dorinţele turmei. De aici până la oaia năzdrăvană din *Mioriţa* nu e decât un pas.

Tipul *Voinicul şi ciutalina*, un singur text (109), corespunzând, în mare, tipului 67 - *Ciutalina, ciuta fără splină* din clasificarea Monicăi Brădulescu, formal ţine de tema vânătorii, dar ca înţeles se apropie de colindele de peţit, *ciutilina* se identifică alegoric cu fata îndrăgită pe care junele şi-o doreşte soţie. Scenariul vânătorii ne aminteşte de oraţiile de nuntă şi gestul tăierii cosişei semnifică schimbarea statutului civil al tinerei din fată în nevastă.

Colindele de tipul 47 - *Marea şi pomul* (110,111) apar de parcă ar fi vorba de *marea şi omul*. Imaginea rezultată din dialogul dur dintre marea tulburată, crâşcând de mânie, şi pom sugerează, probabil, lupta neîncetată a omului de a descoperi, atrage, îmbunătăţi şi utiliza în folos propriu a noi şi noi locuri. Proiectat în viitor, rezultatul luptei este foarte îmbucurător: *- Taci, tu mare, nu crâşca-re! / Că io de m-oi supăra-re, / Pă unde ți-s vadurile, / Întoarce-or feciori plugurile; / Pă unde-i apa mai lină, / Face-or fetile grădină.* (111)

Colinda despre vidră - 51 - *Pescarii şi vidra* (112, 113) - scoate la iveală interesul omului de a cunoaşte tainele lumii. Cei trei fraţi pescari, cunoscând însușirile neobișnuite ale vidrei, îi prind puiul şi-l chinuie, cerând să le răspundă la trei întrebări: *Cât îi marea de-a cufundă? Că câţi peşti în mare sunt?* şi *Cătu-i veacu omului?* Ca să-şi scape puiul nepriceput, vidra, care ştie răspunsurile şi dispune de puteri oraculare, răspunde ea. Răspunsul la a treia întrebare este un fel de aver-

tisment privind necesitatea păstrării familiei ca celulă unică și fundamentală ce poate asigura o existență firească și frumoasă. Ruperea legăturilor de rudenie bazate pe consangvinitate însemnează sfârșitul existenței speciei umane. Vidra spune: *Eu cu dreptu spune-v-oi / Când îi capu veacului: / Când dă pruncu-n tată-său, / Fata mare-n maică-sare, / Cel mai mic în el mai mare, / Asta-i capu' veacului!* (112) Într-o colindă din Bordușani, Ialomița, culeasă în 1933, întreat, Cristos dă un răspuns aproape identic, ceea ce constituie un argument forte privind unitatea culturii noastre populare. Redăm răspunsul: - *Și, Doamne, te-am întreat / Când e capul veacului, / Sfârșitul pământului, / Concenirea mirului?* / - *Când o bate fiu pe tat-su, / Fiică-sa pe maică-sa, / Cei mai mici pe cei mai mari, / Atunci, capul veacului, / Sfârșitul pământului, / Concenirea mirului.* (Neagu 1946, n. XII, p. 14)

Subtipul 53 C- *Voinic devorat de șarpe* (114, 115) este o scurtă narațiune dialogată pe tema șarpelui antropofag, subiect din aceeași familie cu al baladei *Iovan Iorgovan*. Această colindă nu este un fragment dintr-o astfel de baladă, ci e o narațiune completă, care concentrează în ea miezul fabei, suficient pentru a putea fi dezvoltat prin adăugarea unor noi episoade. Se povestește că undeva, *Colo jos, în prundurele*, strălucesc ochii șarpelui, în vreme ce mănâncă un voinic: *Jumătate l-o mănecat, / Jumătate nu-l mai poate / De curele-nțânțalate, / De cuțate ascuțate.* (114) Victima cere ajutor unor drumari care trec pe acolo. Șarpele îi avertizează că nu au ei de ce să se amestece, deoarece, prin blestem pronunțat *Într-o sfântă sărbătoare*, mama l-a menit pe voinic șarpelui încă de când era copil. Blestemul de mamă: *Sugă-ți șerpilor sângele, / Cum mi-ai supt tu țâțele! / Sugă-ți șerpilor trupul tău, / Cum mi-ai supt tu pieptu meu!* (115) trebuie să se împlinească, după credințele și mentalitatea unor vremuri vechi. Subiectul este aproape identic cu al tipului de baladă: 154 (310) după clasificarea lui Alexandru I. Amzulescu.

Subiectul de baladă 64 - *Vânătorul și drăguța, pasăre pribeagă* (116), a cărui denumire ne aparține, este foarte rar întâlnit. O *Dalbă fată copiliță*, blestemată de *O neagră călugăriță*, se prefacă în pasăre. Dumnezeu o lasă a zbura în pădure, unde va trăi până la desfacerea blestemului. Un fecior din sat, aflând că drăguța lui nu mai este în localitate, ia pușca și merge în pădure. Acolo află o pasăre deosebită pe care vrea s-o vâneze. Pasărea își destăinuie identitatea, rugându-l să n-o împuște: *Că io fi-s drăguța ta, / Mai demult, nu de-acuma.* Tânărul vânător mai încearcă de două ori s-o răpună și i se spune același lucru. Pe măsura derulării narațiunii dialogate, fata îl întreabă ce fac: mamă-sa, tată-său și frații, cărora le trimite vorbă să-și ducă viața în mod firesc, să nu fie supărați și să n-o caute, nici s-o plângă: *Pă mine nu mă jelescă, / Că io-s pasăre rară-n pene, / Bătuță-s de vremuri grele.* În afara textului 116 din Băsești, am mai avut sub priviri două variante din **Bilțiu, Pop** 1996, n. 414 din Oarța de Sus și 415 din Mânău. Cea din Băsești, de 57 de versuri, este mult mai lungă, mai complexă și mai interesantă. Aici ieșirea de sub puterea blestemului nu are loc la împlinirea sorocului, *Nouă ani și nouă zile*, ci prin rostogolire peste cap de trei ori consecutiv, ceea ce asigură desfacerea vrăjii de metamorfoză, care, credem noi, a devenit posibilă datorită iubirii statornice a băiatului pentru drăguța lui blestemată să fie pasăre. Iată finalul original de care am vorbit: *Ie din drum că ș-o zburat, / Păstă cap s-o-mborbocat / Și de mână l-o luat, / De tri ori l-o sărutat, / Cătă casă ș-o-alergat.*

Colindele despre vânărea unui animal neobișnuit cum e cerbul din basme, de tipul 68 A, B, C - *Vânătorul și personajul metamorfozat*, (117-119) au cunoscut o intensă frecvență de circulație în teritoriul nostru de referință. Funcția unor astfel de creații răspunde perfect cerințelor obiceiului, laudând bărbăția, vitejia, curajul, eroismul și iscusința vânătorului, cel înzestrat cu atare însușiri fiind, de fapt, chiar gazda ca adresant al colindei. Actanții întâmplărilor narate sunt: **cerbul**, sub a cărui aparență se află ființe umane ce nu pot constitui obiect al vânării - o fiară sfântă, un june de

viță împărătească, un sfânt precum Ion Sânt-Ion; alt actant e **o femeie deosebită**, o împărăteasă sau o doamnă, având capacitatea să audă de acasă și să recunoască răgetul sau cântecul cerbului aflat în pădure; apoi un actant important e **vânătorul**, adică însuși împăratul sau un domn, ambii - artiști ai vânătorii.

Savantul Mihai Pop consideră că vânarea cerbului păstrează vestigii ale unui străvechi rit de inițiere. (Pop Mihai 1999, p. 63).

Categoria colindelor **Flăcăul și fata, iubiți și pețitori** (120-147) cuprinde piese care erau cântate cu adresă directă la fetele și feciorii aflați în preajma căsătoriei. Atmosfera creată de poezia acestor colinde este una apropiată celei de basm, căci lumea visată și dorită este adusă în cea reală. Ca toți mirii și miresele din poezia nunții, fata și feciorul din colinde sunt personaje minunate, având însușiri deosebite.

Flăcăul, voinicul, este neapărat fecior de împărat sau de crai ori cel puțin un domnuț, băiat de boier. El are grajd de aur și un cal graur asemenea celor din povești, bun prieten, sfătuitor și slujitor, pe care feciorul îl hrănește cu fân, dar mai ales cu *grâu roșu vânturat* și-l adapă cu *vin roșu strecurat*. Acest cal aproape năzdrăvan își trece stăpânul peste mare fără să se ude și ia parte la bătălii cu turcii. Când domnuțul vrea să-l vândă, însă nu cere prețul meritat: *Tăt păruțu taleru, / Tăt păruțu galbănu* (120) calul se supără. La despărțire îi propune stăpânului să-și amintească ce-au făcut împreună și: *Amândoi mâna să dăm, / Amândoi să ne iertăm*.

Curajul și iscusința voinicului ies la iveală când trece cu succes proba de a încăleca și învăța fără căpăstru calul cel nărvaș al fetei. (141, 142) Tânărul se vădește a fi, de asemenea, un plugar harnic și foarte priceput: cu o mână el mână opt boi la arat și cu una culege și alege flori de primăvară - mierăuță și roșiută - pentru a împleni o cunună, pe care s-o dea drăguței, spre bucuria ei și a părinților că au fată la vârstă de cunună, adică de logodit și măritat.

Flăcăul nostru visează că se însoară (123, 124), merge la fete (145) pe care le judecă după cinste și frumusețe: *Cè din deal ca ș-un păhar, / Cè din vale ca ș-o floare*. Pașii următori sunt: pețitul, tocmeala zestre și nunta cu *fiica gazdei cè frumoasă*.

Fata este prezentată printr-un portret fizic sumar, cum se obișnuiește în stilul folcloric, unde numele sau o singură trăsătură evidentă evocă un tip uman cu tot ceea ce are el caracteristic: fizic, moral și temperamental. Ea este *fiica gazdii cè frumosă, fată de domn mare, fată dalbă dămpărat, ruminioară sau luminioară* și cu *d-ochi negri*. În esență, eroina este o fată frumoasă, cu fața rumenă și luminoasă, cu ochi negri românești, tocmai bună de pețit și luat. Știindu-se fată fecioară la vârsta de măritat, ea se comportă după prescripțiile mediului în care trăiește: - culege flori din grădină și-și împletește o cunună, simbol al stării civile de fată de măritat (131, 132); - poartă obiecte cu aceeași funcție ca și cununa: inel pe deget și măr în sân; - culege flori și face struțuri pentru feciori și o pană specială pentru pețitorul pe care-l așteaptă, fiindcă se apropie cășlegile cu nunțile; - e harnică și pricepută, mereu coase, chindisește și împistrește gulere și năfrămuțe pentru tată, frate și pețitorul dorit și visat; - împodobește de sărbători interiorul casei, în stil etnografic local și așteaptă ceata feciorilor colindători și pețitori, pe care îi primește solemn și îi cînstește după ceremonialul păstrat din bătrâni, descris în rezumat de textul n. 130 din Buciumi, Sălaj, din care cităm: *Dar la masă cine șede? / Șede fata cè frumoasă / C-un păhar galbân în mână, / La câți vin la tăți închină, / Le-nchină și mulțumește, / Pă Dumnezău mulțumește*.

Rămășițe de gesturi și obiecte magice cu caracter simbolic, rituri străvechi și vrăji răsar aici-colo din textele colindate, spunându-ne câte ceva despre credințe, mentalități, atitudini, sentimente și acte de comportament din alte vremuri. Toate acestea sunt, pentru noi, cei de azi, motive poetice, dar ele au avut alte funcții, demult, în vremea sincronismului primar.

Din zona liricii și din poezia nunții a pătruns în colinde motivul înstrăinării fetelor prin căsătorie. Fetei pețite (129) i se prezice un viitor trist din cauză că va fi ruptă de familia în care s-a născut, a crescut și s-a format ca om. Acolo florile i se vor părea surori, brazii, frați și cioatele din pădure, părinți. Motivul ar putea fi general românesc. Într-o colindă din Ialomița, de pildă, fata dusă departe se bucură la gândul că acolo va fi doamnă și stăpâna caselor. Iată textul: *Să mă ia de la părinți, / Să mă ducă peste munți, / Peste munți într-alte curți: / Nor ' bună părinților, / Leicuța suro-rilor, / Cumnățica fraților, / Stăpână de-a caselor.* (Mocanu, Obrejan, 2009, p.67)

În tipul 89 - *Fata tristă în preajma căsătoriei* (127), în vreme ce toate fetele din șezătoare torc fuioare, fiica gazdei plânge de necaz. A avut pețitor un fecior de crai, dar mamă-sa n-a vrut s-o dea. Femeia își motivează gestul pe existența unei mari diferențe sociale și materiale între familia ei și a craiului. Ai fetei nu pot face față cerințelor unei nunți și încuscrii costisitoare: *-Draga mamii, cum te-oi da? / C-acolo sunt patru frați / Ș-aceia trebe-mbrăcați; / Și mai sunt patru surori / Și le trebe brâu cu flori; / La nălțata-mpărăteasă / Trebe roche de mătăsă; / La nălțatu împărat / Trebe cal încălecat.* A nu se uita că aici e vorba de niște daruri obligatorii ca obicei, care nu se pot târgui ca, bunăoară, zestrea cerută în tipul 116 - *Tocmeala zestre* (143, 144), unde ușor se poate ajunge la înțelegere mai ales dacă frumusețea fetei l-a cucerit pe pretendent. Văzând pețitori venind, mama o lămurește pe fată asupra situației existente: *Vin la mine, cer pă tine, / Ceru-și multe cătră tine: / Ceru-și plug cu șase boi, / Noi le-am făgădit cu doi; / Ceru-și turma jumătate, / Noi le-o dăm a trie parte...* (143)

Nefiind prea bogată, categoria **Colinde familiale** (148-163) prezintă aspecte referitoare la familia din satul arhaic și reușește să construiască o imagine cuprinzătoare pe această temă, în numai 6 tipuri de texte față de 18 câte include Monica Brădulescu în indexul colindei românești.

Amintim mai întâi tipul 130 - *Părinte cu trei feciori, fiecare având o meserie* (148, 149), din care aflăm date despre relațiile dintre părinți și copii, dintre tinerii satului, care se întâlnesc în șezători, despre maturi și bătrâni prezenți la biserică. Familia are copii mulți, fete și feciori. Băieții sunt: unul plugar, unul păcurar, altul e morar. Cel mai mic, alesul ca în basme, e aurar, adică un fel de artist. El face o furcă de aur sorei și o cârjă tot din aur pentru tatăl său, să meargă cu ea la biserică.

Tipul 133 - *Maică în căutarea fiului* (150-153) conține un subiect de mare frecvență în cultura noastră populară. E prezent în balada 5(23) - *Voinicul rănit*, în multe variante ale *Mioriței* și în colinde religioase de tipul 181 - *Iisus căutat de Maica Domnului* (214, 215)

Mama (150-153), *Cea babă bătrână, / Cu opinci de lână, / Cu furcuța-n brâu*, al cărei fiu e plecat de acasă de multă vreme, îl așteaptă cu răbdare și credință *Din zî până-n zî. / Când fu a treia zî, / Îl văzu viind, / Nainte-i ieși / C-un colac de grâu, / C-o fele de vin.* Întrebat de pricina întârzierii, Ionaș al ei îi răspunde c-a zăbovit *La o poartă de rai, / La o fată de crai* și că pe unde a umblat a văzut fapte de neînțeles: *Că ieu moșii fetile / Și feciorii babile.* În varianta 151, mama e îngrijorată de holdele feciorului, ce: *Coapte-s și răscapte,* și amenințate, în lipsa stăpânului, de lăcomia păsărilor.

Subtipul 134 A - *Fratele, sora și pețitorii* se aseamănă mult cu 116 - *Tocmeala zestre*. Fratele, uneori identificat cu Sfântul Soare, și sora lui sunt crescători de animale, mai ales de oi. La orizont se văd nori grei de ploaie, dar aceia nu sunt nori, ci sunt pețitori. Vin să o ceară pe fată de la frate și, lângă ea, vor o mare zestre, constând din turma de oi, berbeci și murgul din grajd, de care nu uită niciun pețitor în nicio împrejurare. Când aude pretențiile pețitorilor, fratele se supără foarte tare și vrea să se sinucidă de necaz: *Io, sor', -atâta n-oi da, / Mai bine m-oi îngropa.* (155). Sora, știind ce poate ea în fața pețitorilor, își asigură fratele că va obține micșorarea zestre cerute inițial: *- Frate, nu te supăra: / Din cinci sute de oi șute / Or ierta la două sute / Și din cincizeci de berbeci*

/ *Or ierta la douăzeci*. (155)

Colinda familială cea mai răspândită în aria cercetată de noi este tipul 135 - *Cununia fraților* (denumire după **Taloș** 2004) a cărei mare frecvență de circulație probabil că a fost determinată de conținutul nemaîntâlnit al subiectului, de dramatismul captivant al întâmplărilor și de rezolvarea firească a conflictului, cum cer principiile eticii populare și creștinești, prin zădărnicierea incestului, la vestea căruia: natura se tulbură și iese din mersul ei normal, vara lăsându-se îngheț și brumă; bisericile se cutremură; sfinții din icoane condamnă și blestemă pe preotul ofician al cununiei interzise de tradiția locului și de rânduielile bisericii; sora și mama feciorului obsedat de propria-i soră ca femeie, i se opun și încearcă să oprească săvârșirea unui act nemaipomenit. E posibil ca probele la care este supus pretendentul să provină din străvechi rituri de inițiere. (**Bilțiu, Pop**, 1996, p. 28)

Tema relației de rudenie, de un fel special, dintre fini și nași, e prezentă și în colindele familiale ca în poezia nunții. Astfel, tipul 136 - *Cununa pentru fini* (160 - 162) este edificator în acest sens. Doamna curților cu trei rânduri de pomuți înainte, se roagă pomilor să-și aplece crengile cu flori și vârfurile verzi ca ea să culeagă flori și să facă struțuri: *Că pe mâni pe prânzu mare, / Uor chema nănașă mare: / Pă cei mari i-a cununa, / Pă cei mici i-a boteza și pe toți i-a dăru cu miei și viței*. Struțurile erau utilizate la oficierea unor acte ceremonial-rituale obișnuite în scenariile nunții și botezului, conținând gesturi benefice finilor în viitor. În piesa 161 e vorba și de un dar mai deosebit, un pahar galben, obiect ritualic special folosit numai la zile și evenimente mari. Cel ce bea din el este un ins fericit și norocos, fiind luminat și ocrotit de soare, căci *Pe toarta păharului / Scrisă-i raza soarelui*.

Paharul galben amintit mai sus reapare în subtipul 137 - *Darul nașului*. (163) El este un obiect cu funcție ceremonial-rituală, de aceea acest dar nu se poate da nimănui. - *Dă-mi, doamnă, păharul mie!* / - *Ba io, zo, nu ți l-oi dare, / Că mi l-o dat nănașa: / Pă tineri să-i cununăm, / Pă bătrâni să-i îngropăm*.

Pentru categoria de colinde **Despre curtea domnească**, tipurile 138 - 149, în teritoriul la care ne referim, până în prezent nu am identificat niciun exemplu.

Colindele din categoria **Edificatoare și moralizatoare** (164-182) dau răspunsuri unei întregi serii de întrebări și probleme care-l preocupă pe om și totodată răspândesc învățăminte bazate pe principiile eterne ale moralei populare și creștine, îndeplinind astfel o importantă funcție educativă. Textele poetice selectate din această categorie de colinde și reproduse de noi în volumul amintit sunt simple și clare, de aceea, nu credem că e nevoie de comentarii pe marginea lor. Lectura este suficientă pentru cunoașterea conținutului și încântarea spiritului prin mijlocirea artei cuvântului.

Colindele **Biblice și apocrife** (183-222) alcătuiesc o categorie importantă, interesantă, bogată și de o rară varietate tipologică. În aria noastră de investigație, sunt reprezentate de 23 de tipuri și subtipuri. Cele mai multe subiecte își au originea în *Biblie* și în diferite scrieri apocrife. Cele mai frecvente motive tematice tratate sunt: păcatul strămoșesc și izgonirea din rai; nașterea lui Iisus; magii de la Răsărit; uciderea pruncilor și fuga în Egipt; botezul Fiului Sfânt; minuni făcute de Hristos; vânzarea lui Iuda; răstignirea lui Hristos etc.

O parte a colindelor grupate sub titlul arătat sunt rodul imaginației creatorilor anonimi, izvorând din trăiri sufletești autentice. Dintre acestea reținem câteva nume de tipuri: 168 - *Maica Domnului, ostilitatea și bunăvoința pomilor și dobitoacelor*; 176 - *Maica Domnului cu pruncul în brațe*; 182 - *Maica Domnului, tâmplarul și fierarul*; 185 - *Pedepsirea lui Iuda* etc. Există câteva piese religioase de colindat care se trag din subiecte folclorice de mare frecvență circulatorie. Așa

e tipul 181 - *Iisus căutat de Maica Domnului*. De asemenea, câteva colinde sunt, de fapt, adevărate legende etiologice. A se citi tipul 187 - *Originea viței de vie* (220).

Aici menționăm în mod special că, de-a lungul vremii, cultura noastră populară a asimilat în chip firesc o serie de elemente creștine, formându-se astfel unul din straturile ei cele mai însemnate, mai stabile, mai puternice și mereu vii, constituind totodată fațeta cea mai înaltă, mai aleasă, mai frumoasă și mai luminoasă a structurii spirituale a poporului român. Zestrea creștină a culturii populare românești e constituită, în linii generale, din: concepte, precepte morale, trăiri sufletești și atitudini, teme și multe motive tematice, subiecte, imagini, personaje etc.

Parcurgând creațiile poetice de colindat din această carte a noastră ne vom convinge că absolut peste tot e prezent spiritul creștinesc care acționează asupra lumii ca un soare blând, bun, ocrotitor și binefăcător. Aici iese în evidență umanismul ca trăsătură caracteristică a creației populare românești.

Categoria **Colinde-baladă** este cunoscută doar în Transilvania, Crișana și Maramureș. Poartă această denumire numai fiindcă piesele respective au teme și subiecte comune cu ale baladei. Ca structură, funcție și stil de interpretare, ele nu au fost niciodată și nu sunt balade. În regiunile enumerate mai sus ...*colindatul reprezintă forma ritualică de interpretare a eposului cântat, așa cum în Muntenia și Oltenia baladele se cântă, tot cu funcție rituală, în cadrul ceremonialului nupțial, la masa mare.*" (Medan 1979, p. 31)

În indexul întocmit, Monica Brătulescu, la această categorie a trecut "*tipuri de colinde cunoscute în folclorul românesc contemporan mai ales sub formă de baladă nuvelistică*" (Brătulescu, 1981, p. 320), adică tipurile 194-202, 9 la număr. Noi am completat lista cu numerele: 35, 36, 53 C și 135, adăugând și un subiect nou - *Leacul drăguțului* (n. tip baladă 102 [249, 250, 254])

Subiectele colindelor-baladă răspundeau problematicii vieții oamenilor de la țară atât prin dramatismul întâmplărilor narate, cât și prin valoarea educativă a modelelor prezentate. Drama fetei răpite de turci (tip 194), proba de dragoste adevărată pe care fata o dă drăguțului (tip 196), zbuciumul sufletesc al mirelui a cărui parteneră moare chiar înainte de cununie (tip 198), mama smulsă de lângă copii, legată *Ca pe vaca mulgătoare* și dusă la târg ca să fie vândută (tip 199), fuga în lume a unei tinere neveste, lăsând în urmă gospodărie, soț ca un brad și un copil bolnav (tip 200) constituie tot atâtea exemple edificatoare despre valoarea umană a acestor creații pentru comunitățile folclorice în care au circulat și mai circulă încă.

Colindele de război (236-242), ca și cântecele cu aceeași tematică, constituie un răspuns în haine artistice dat de popor ororilor fără margini provocate de războaiele moderne a căror putere de distrugere a întrecut orice limită. *Iisuse, când te-ai născut, / Și-atunci moarte s-au făcut... / Da' acum se-omoară toți... / Se omoară milioane / Din tancuri și avioane!* Așa zice un poet anonim în colinda n. 236 din Chechiș, Sălaj.

Create în atmosfera tensionată de pe front și în cea întunecată din satele golite de feciori și de bărbații tineri, aceste creații au început să fie cântate în anii primului război mondial; circulația lor s-a intensificat în vremea celui de al doilea război mondial și imediat după aceea, deoarece pacea n-a adus niciodată în urma ultimului război nici liniștea și nici siguranța dorite de popoare.

Colindele de război nu au funcție augurală, ele exprimă tristețea și supărarea față de ceea ce le-a adus istoria ca dat al sorții. Imaginea următoare surprinde bine situația: - *Haideți, frați, să mai umblăm, / Cu jele să corindăm / Pe acest pământ străbun, / C-am ajuns Sfântul Crăciun! / Vedem lume-ntunecată, / Omenire supărată; / Moarte și jele amară / O ajuns p-a noastră țară, / Că porunca de-mpărat / La bătaie ne-o chemat.* (238)

Colindele-cântec, multe și variate atât tematic, cât și melodic, nu se performau la fereastră sau în casă decât cu rare excepții ca, de pildă, *Pasărea bătrână*, care se cânta la femei bătrâne și singure. În genere, aceste piese se cântau de cetele feciorilor pe drum sau *păstă ogrăzi*, mergând de la o casă la alta, căci destule sate sălăjene și codrene au casele risipite și spații întinse între ele. Pe cale, feciorii cântau să le treacă timpul și să se audă și să se știe cam pe unde se află la un moment dat. De asemenea, colindele-cântec, numite de Dumitru Pop *cântece de colindat* (Pop 1978, p. 357) erau cântate în șezători pentru a intensifica atmosfera de voie bună și petrecere de acolo.

Acest grup de colinde provine din creații lirice care s-au adaptat melosului specific, li s-au adăugat refrene potrivite melodiilor și așa s-au integrat genului. Din conținutul lor se desprind două trăiri și atitudini etico-estetice: una de tristețe profundă se degajează din tipuri cum sunt: 204 - *Turtureaua*, 205 - *Pasărea bătrână*, 207 - *Păsări surori cu mamă vitregă* și alta umoristico-satirică în texte ca: *Ion și prietenii săi* (258), *Soț mândru și băutor* (259), *Colinda fetei bătrâne* (254, 255), *Nevastă cu drăguț* (261, 262), *Preoteasă cu ibovnic* (263), *Biserica Țiganilor* (271).

Aici vom nota câteva observații despre **refrene**.

Nu există o altă specie folclorică românească în care refrenul să dețină un astfel de rol. Formal, rolul și însemnătatea refrenelor în colinde constituie o consecință a numărului mare de astfel de versuri, a faptului că ele se repetă la intervale mici în toată cântarea și că mai toate pot deveni versuri migratoare, trecând de la un text la altul.

Refrenul își pune semnul originalității atât pe structura, cât și pe conținutul colindelor în care e prezent. Structural, piesele cu refren au aspectul unei țesături cu vârste așezate la distanțe egale. Țesătura, adică narațiunea sau tabloul descriptiv, constituie conținutul și este exprimat în versuri tematice. Vârstele reprezintă versurile-refren, de regulă, unul într-o creație. Colinda propriu-zisă poate exista și fără refren. Volumul nostru conține 276 de colinde, dar numai 90, adică aproximativ o treime, au refrene.

Izvorul refrenelor trebuie căutat departe în vremea sincronismului primar, când performarea unei colinde nu consta numai dintr-o simplă cântare, ci era un veritabil spectacol compus din interpretarea vocală, în ceață, a textului cu acompaniament ritmic realizat prin bătăi și muzică instrumentală, din strigăte și dansuri executate de persoane mascate, purtând în mâini obiecte cu funcții rituale: flori, crengi verzi, mănunchiuri de verdeață pentru stropit cu apă, toiege etc. În vechime aproape toate colindele vor fi avut refrene specializate pe categorii tematice și pe feluri de adresanți. Cu timpul, din cauza interpretării mecanice, versurile-refren s-au uzat și desemantizat, și-au pierdut legătura de sens cu piesele lor și au devenit versuri migratoare. S-a întâmplat apoi ca aceste versuri *bune oriunde* să fie considerate inutile și să se cânte tot mai rar. De aceea, există astăzi un mare număr de colinde fără refren.

Dacă privim cu atenție legăturile dintre refrene și textele propriu-zise ale colindelor constatăm că relația de conținut dintre ele, slăbită mult în timp, totuși există. Cuvintele vehiculate de refrene arată clar că acesta e adevărul. Prin motivele conținute, refrenele evocă elemente din obiceiul colindatului (**Brătulescu** 1981, p. 88). Așa sunt: **faptul cântării** - *Dai corinde* (86), *Ei, dai corinde* (150), *Corindem, Doamne, corinde* (33); **momentele temporale ale colindării** - *Sara lui Crăciun* (1), *Sara-i mare-a lui Crăciun* (40-b), *Ziorel de ziuă* (158), mai multe variante, *Demineața lui Crăciun* (43); **adresanții din lumea reală** - *Da-i dusu-i badea* (45), *Domnule, dragule, vodă* (104), *Junilor buni* (109); **invocă destinatarii din lumea miturilor** - *Domnului Doamne* (36), *Domn din cer* (52), *Leru-i Doamne* (18) și chiar **astrele** - *Steaua s-a luminat* (99), *Raza soarelui, floarea soarelui* (204).

La începutul observațiilor privind repertoriul de colinde, spuneam că viața înfățișată în

aceste cântece augurale nu este ca în realitate, ci e așa cum și-o doresc oamenii: bună, frumoasă, luminoasă, căci ei se văd trăind mulțumiți într-o țară a abundenței de bunuri, a fericirii și bucuriei generale, unde sunt ocrotiți și vizitați de Dumnezeu, de îngeri și de sfinți, care coboară la oameni, îi încearcă, discută cu ei, le răspund la întrebări, se scaldă, beau și mănâncă împreună, aflându-se, parcă, în comuniune ca bunii creștini ai unei comunități străvechi.

Dacă cercetăm cu atenție cuvintele și expresiile din componența refrenelor ne putem convinge că aceste versuri de o factură specială subliniază, întăresc și confirmă viziunea generală asupra lumii și a vieții oamenilor așa cum e prezentată ea în poezia colindelor. Nici nu putea să fie altfel, fiindcă ne aflăm în cadrele aceleiași gândiri filosofice prezentă în întreaga creație folclorică românească, unitară și din acest unghi de vedere.

Cuvintele și expresiile din refrene formează familii motivice aparținând aceleiași sfere semantice. Sfera regnului vegetal cu intensă prezență în refrene este evocată printr-o mulțime de flori care amintesc anumite practici ceremoniale și funcționează ca simboluri ale fertilității: *flori dalbe, flori dalbe de măr, floarea soarelui, floarea iederii, floare de cicoare, de bujor, de alac, de măr dulce, floare-rozmalin* etc., căror li se atașează ramura verde: *Viță verde iadăra*. Sfera luminii ca semn al vieții nepieritoare și al înălțării spirituale a omului este reprezentată de lumina cea curată și proaspătă a dimineții: *Ziorel de ziuă, Demineța lui Crăciun, Raza soarelui*. Fata cea tânără și frumoasă e *ruminioară*, dar și *luminioară*. Fericirea cea veșnică din lumea de *Dincolo* se împlinește într-un *rai luminos*.

Acum, la sfârșitul acestor punctări, dăm cuvântul unui cercetător consacrat al genului să facă încheierea.

“Considerată din perspectiva judecății de valoare, colinda se ridică deasupra distincțiilor care separă folclorul de literatură. Deși nu a urmărit în mod programatic efectul estetic, colinda a acționat în mod analog cu selecția artistică: a respins faptul brut și detaliul nesemnificativ pentru a extrage din masa amorfă și fluctuantă a circumstanțialului doar elemente apte să exprime un mesaj durabil. La sursele colindei descoperim mitul, la capătul evoluției genului întâmpinăm rezultatul unui proces de sinteză care a contopit elemente vechi și recente, aporturi și influențe diverse. Colinda a parcurs așadar, un drum lung; s-a desprins progresiv de vechile sale atribute mitologice, s-a îmbogățit pe etape, dar a păstrat din mit deschiderea spre cosmos, fiorul incantației și rezonanța de imn al credinței în izbânda dorințelor omului.

Eterogenă și unitară, arhaică și în același timp evoluată, colinda aparține de drept poeziei majore.” (Brătulescu 1981, p. 100)

Bibliografie

- Bilțiu, Pop**, Bilțiu Pamfil, Pop Gh. Gheorghe: *“Sculați, sculați, boieri mari”*: Colinde din județul Maramureș. Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1996.
- Bîrlea** 1969, Bîrlea Ovidiu: *Colindatul în Transilvania*. În Anuarul Muzeului Etnografic al Transilvaniei pe anii 1965-1967, Cluj.
- Bocșa** 2010, Bocșa Ioan: *Muzică vocală tradițională din Sălaj*. În: Caiete Silvane, Serie nouă, An VI, Nr. 1 (60), ian. 2010, p. 24-25.
- Brătulescu** 1981, Brătulescu Monica: *Colinda românească. The Romanian Colinda (Winter-solstice songs)*, Editura Minerva, București.
- Constantinescu, Dobre** 2001, Constantinescu Nicolae, Dobre Alexandru: *Etnografie și folclor românesc. Note de curs. Familia științelor etnologice*, Editura Fundației România de mâine, București.
- Medan** 1979, Medan Virgil: *Cântece epice*, Cluj-Napoca.
- Mocanu, Obrejan** 2009, Mocanu Augustin, Obrejan Cristian: *“La fântâna lină”*. Colinde străvechi din Câmpia Soarelui. Lucrare alcătuită și îngrijită de...Editura STAR TIPP, Slobozia.
- Neagu** 1946, Neagu Gh. I. *Colinde din Ialomița*, Roșiorii de Vede, 1946.
- Pop** 1978, Pop Dumitru: *Folclor din zona Codrului*, Baia Mare.
- Pop** 1987, Pop Dumitru: *Mitul “Zburătorului” în poezia noastră populară*. În: “Steaua” nr. 2, Cluj-Napoca, p. 14-19.
- Pop** 1999, Pop Mihai: *Obiceiuri tradiționale românești*, Ediție revăzută, Editura Univers, București. [ed. I 1976].
- Taloș** 2001, Taloș Ion: *Gândirea magico-religioasă la români. Dicționar*, Editura Enciclopedică, București.
- Taloș** 2004, Taloș Ion: *Cununia fraților și nunta soarelui. Incestul zădărnicit în folclorul românesc și universal*, Editura Enciclopedică, București.